

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВНЗ

Постановка проблеми. Одним із факторів забезпечення конкурентоспроможності країни на світовому рівні є підвищення якості підготовки фахівців, формування в них позитивної мотивації до майбутньої професії. Формування позитивної мотивації до майбутньої професії не можливо без стійкої мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, пов'язаною з цією професією. Безумовно, деякі студенти мають позитивну мотивацію до навчання вже на 1 курсі – вони свідомо обрали свою майбутню професію і готові отримувати нові знання як для свого професійного майбутнього, так і для особистісного зростання. Але, згідно даних, отриманих у результаті численних опитувань, більша частина студентської молоді, вступаючи до ВНЗ, не має готовності отримувати нові знання, і як наслідок – має низьку мотивацію до навчання, або взагалі не має мотивації до навчання.

Отже, незважаючи на наявність у сучасній науці значної кількості науково-педагогічних праць, присвячених проблемі формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності у ВНЗ, це питання все ще залишається одним із актуальних питань педагогіки та педагогічної практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях вітчизняних і зарубіжних учених висвітлено різні сторони проблеми формування позитивної мотивації навчально-пізнавальної діяльності у ВНЗ, у яких: проведено аналіз мотивів вступу до вищого навчального закладу (С. В. Бобровицька, О. В. Гилюн, Г. А. Мухіна, А. Н. Мечніков, Ф. М. Рахматуліна та ін.); виявлено динаміку змін мотивів на різних курсах (С. В. Бобровицька, Н. В. Бордовська, Р. С. Вайсман, А. О. Реан, П. М. Якобсон та ін.); виділено умови, які сприяють формуванню у студентів позитивної мотивації до навчально-пізнавальної діяльності (Н. П. Волкова, А. І. Гебос, С. С. Занюк, В. Я. Кикоть, В. Є. Михайличенко, В. В. Полянська, О. Б. Тарнопольський, В. А. Якунін та ін.).

Постановка завдання. Мета статті – розглянути проблему низької мотивації студентів до навчання та визначити деякі умови, що впливають на формування позитивних мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів

Виклад основного матеріалу. Згідно даних, отриманих С. В. Бобровицькою (1997), тільки 43% опитаних першокурсників педагогічного інституту мали орієнтацію на оволодіння професією, решта 57% не мали наміру працювати за фахом [5, с. 265]. О. В. Гилюн на основі аналізу матеріалів соціологічних опитувань студентів ДНУ за період з 2000 до 2010 року, що проводилися кафедрою соціології, робить висновок: «... конкретна цілеспрямованість освітніх мотивацій студентів в останні роки знижується» [1, с. 104]. Інші науковці, які проводили опитування абітурієнтів, отримали схожі результати стосовно мотивів вступу до ВНЗ.

Таким чином, проаналізувавши дані, отримані науковцями, можемо зробити висновок, що тільки 47% абітурієнтів мають мотив – оволодіння професією, мотиви решти абітурієнтів – легкість, з їх точки зору, вступу, можливість спілкування з однолітками, необхідність мати час для самовизначення, престижність диплома вищої освіти (самого диплому, а не освіти).

Загальновідомим є той факт, що одним із основних завдань сучасних педагогів стає формування у студентів стійкої мотивації до навчання впродовж життя, що допоможе їм визначитися професійно та стати кваліфікованими спеціалістами.

На думку В. Є. Михайличенко та В. В. Полянської, дослідження проблеми формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності у вищому навчальному закладі дає змогу зробити об'єктом вивчення багато аспектів внутрішнього життя студента: його інтереси, цінності і переконання, мотиви діяльності, здібності, знання, уміння, навички, які складатимуть у подальшому його професійну спрямованість [6, с. 320-321].

У науковій теорії та практиці прийнято розрізняти такі поняття, як «мотив» та

«мотивація». Різні види мотивів та їх формування (мотивацію) у ВНЗ вивчали А. М. Алексюк, С. С. Архангельський, В. К. Вілюнас, І. В. Зайцева, Є. П. Ільїн, С. С. Канюк, О. М. Леонтєв, П. Г. Лузан та ін.

Поняття «мотив» являє собою досить складний феномен, якому науковці не дають однозначного визначення. В перекладі з латинської поняття «мотив» означає «рухаю». Є. П. Ільїн трактує мотив як складне психологічне утворення, що спонукає до свідомих дій та вчинків, а також є основою для цих дій. Поняттям «мотив», на думку Є. П. Ільїна, часто позначаються такі психологічні явища: намір, бажання, прагнення, побоювання тощо, у яких відображається наявність у людській психіці готовності, що спонукає досягненню певної мети. С. У. Гончаренко визначає мотив як спонукальну причину дій, вчинків людини, спрямованих на задоволення потреб, те що штовхає на дії [3, с. 47].

На наш погляд, найбільш вдале визначення терміну «мотив» надає О. М. Леонтєв. За словами О. М. Леонтєва, мотив – це опредмечена потреба, тобто прагнення, бажання володіти чимось конкретним (дипломом вищої освіти, професією, іноземною мовою тощо). Неопредмечена потреба ще не є мотивом, оскільки не визначає характеру діяльності, тому що не має предмета, на який спрямована дія. Предмет, у свою чергу, окреслюється лише тоді, коли людина починає діяти.

Поняття «мотивація» також є складним феноменом у психології та педагогіці. Ми поділяємо погляди С. У. Гончаренко, згідно з якими термін «мотивація» є набагато ширше, ніж термін «мотив» та інтерпретується як система мотивів або стимулів, чинників, що детермінують конкретну діяльність, поведінку особистості [3, с. 48]. Це поняття охоплює мотиви, потреби, цілі, наміри, переживання тощо. У наукових дослідженнях мотивацію розглядають переважно як сукупність причин психологічного характеру, що визначає поведінку людини, її спрямованість й активність. Всебічне розкриття причин, якими пояснюється та чи інша поведінка людини, її дії, передбачає аналіз сукупності мотивів, якими зумовлюється конкретна поведінка [4]. Формування мотивації можливе лише тоді, коли людині вдається пов'язати мету з особистісними цінностями. Чим більше особистісні цінності пов'язані з результатом майбутньої діяльності, тим більше внутрішні мотиви підживлюватимуть енергію мотивації особистості.

В нашій статті ми аналізуємо лише позитивну мотивацію, оскільки вважаємо, що негативна мотивація гальмує розвиток людини в цілому та її креативні здібності зокрема. Але час від часу використання негативної мотивації в якості стимулів навіть необхідно для ефективної роботи та розвитку людини. Викладач має відчувати час та міру використання цих стимулів. Багато наукових джерел трактують стійку позитивну мотивацію до навчання як мотивацію, яка заснована на потребах та інтересах людини і не вимагає додаткових стимулів, зовнішнього впливу. А. О. Реан стверджує, і ми повністю з ним згодні, що висока позитивна мотивація може відіграти роль компенсуючого чинника у випадку недостатньо високих здібностей; однак у протилежному напрямі цей фактор не спрацьовує – ніякий високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність навчального мотиву або його низьку вираженість, не може привести до значних успіхів у навчанні.

Отже, мотиваційна складова навчальної діяльності охоплює пізнавальні потреби, мотиви і сенси навчання. Під час занять у студентів має виникати потреба у самовдосконаленні, самореалізації та самовираженні. Значну роль у формуванні цієї потреби відіграє співробітництво між викладачем та студентами, а також між самими студентами, яке в навчальному процесі відбувається за допомогою діалогу.

Згідно визначення С. С. Занюк, навчально-пізнавальна діяльність – це процес взаємодії людини з навколишнім середовищем, завдяки чому вона досягає свідомо поставленої мети, яка виникла внаслідок появи потреби вчитися [4, с. 35]. З цього випливає, що викладач має постійно відтворювати умови, при яких виникає потреба вчитися.

Більшість учених мають спільну думку відносно основного сенсу навчально-пізнавальної діяльності. Вони вважають, що основним сенсом навчально-пізнавальної діяльності є зміни в інтелектуальному, моральному, особистісному розвитку людини, формування механізмів самоорганізації людини. З нашої точки зору, це є абсолютне вірне твердження.

Зробивши аналіз інформації стосовно формування позитивної мотивації навчально-пізнавальної діяльності [2, 4, 5, 6, 7, 8, 9], ми спробували синтезувати цю інформацію та визначити умови, що впливають на формування позитивних мотивів навчально-пізнавальної діяльності студентів. Такими умовами виявилися:

- 1) професіоналізм викладача (бажання та вміння навчити);
- 2) ставлення до студента як до компетентної особистості;
- 3) сприяння самовизначенню студента, розвиток позитивних емоцій студента;
- 4) організація навчання як процесу пізнання;
- 5) використання методів, що стимулюють навчально-пізнавальну діяльність;
- 6) усвідомлення найближчих та кінцевих цілей навчання;
- 7) професійна спрямованість навчальної діяльності;
- 8) доступність змісту навчального матеріалу, що пропонується викладачем на занятті;
- 9) постійне створення та "підкріплення" ситуації успіху для невпевнених у своїх силах студентів.

Слід зазначити, що педагоги та психологи розділяють поняття «успіх» та «ситуація успіху». Ситуація успіху – це поєднання умов, що забезпечують успіх, а сам успіх – результат подібної ситуації [8, с. 30]. З нашої точки зору, завдання викладача – створювати ситуації успіху, а завдання студента – скористатися цією ситуацією. Отже, ситуація успіху стає умовою переростання негативного ставлення до навчання в позитивне, активне, творче. Позитивні емоції породжують почуття вдачі, радість, інтелектуальний підйом у процесі розв'язання навчальних завдань, приносять задоволення. У студентів виникає бажання (мотив) виконувати більш складні завдання, і одночасно приходить усвідомлення недостатнього рівня своїх знань та умінь – результатом цих психічних процесів стає формування стійкої потреби у навчанні.

Окремо зупинимося на методах, що стимулюють навчально-пізнавальну діяльність. Педагоги та психологи поділяють ці методи стимулювання на дві групи: методи формування пізнавального інтересу та методи стимулювання обов'язку й відповідальності в навчанні.

Методи формування пізнавального інтересу – це, насамперед, методи активізації навчання: робота у малих групах, дискусія, «мозкова атака», аналіз конкретних ситуацій, інсценізація, презентація, проектні роботи, метоплан та інші. До цієї групи сучасні педагоги додають ще метод випереджаючого навчання, коли викладач, враховуючи зону найближчого розвитку особистості, орієнтується не на наявний рівень, а на вищий, якого можна досягти, та метод кооперативного навчання. Практика кооперативного навчання базується на роботі студентів у парах та малих групах над завданнями типу рольових та ділових ігор, кейсів, різних навчальних проектів, дискусій та інших видів навчальної діяльності, пов'язаної із пошуком інформації, якої бракує. Воно також забезпечує взаємодопомогу студентів та їх імпліцитне взаємонавчання завдяки різниці в потенціалах знань, навичок та умінь [7, с. 37].

На цьому етапі слід не забувати про величезні можливості впливу навчального матеріалу на емоційний стан студентів. Навчальний матеріал повинен мати новизну, актуальність, зв'язок із життям.

Методи стимулювання обов'язку і відповідальності - це методи, які привчають жити тих, хто навчається, не тільки за стимулом "хочеться", а й за стимулом "треба". Для цього застосовується вимога, оцінка, контроль знань і умінь. Викладач ставить вимоги та контролює виконання цих вимог, вказуючи на недоліки, роблячи слухні зауваження, щоб викликати більш відповідальне ставлення до навчання. Ми підтримуємо думку тих вчених, які вважають, що найбільшу роль у процесі стимулювання обов'язку і відповідальності відіграють роз'яснення, а не накази.

Висновки. Отже, одним із основних завдань сучасних педагогів стає формування у студентів стійкої мотивації до навчання впродовж життя, що допоможе їм визначитися професійно та стати кваліфікованими спеціалістами.

Проаналізувавши роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, які займаються проблемою формування позитивної мотивації до навчально-пізнавального процесу, ми визначили такі умови, що впливають на формування позитивної мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів, а саме:

- 1) професіоналізм викладача (бажання та вміння навчити);
- 2) ставлення до студента як до компетентної особистості;
- 3) сприяння самовизначенню студента, розвиток позитивних емоцій студента;
- 4) організація навчання як процесу пізнання;
- 5) використання методів, що стимулюють навчально-пізнавальну діяльність;
- 6) усвідомлення найближчих та кінцевих цілей навчання;
- 7) професійна спрямованість навчальної діяльності;
- 8) доступність змісту навчального матеріалу, що пропонується викладачем на занятті;
- 9) постійне створення та "підкріплення" ситуації успіху для невпевнених у своїх силах студентів.

Вважаємо, що на сьогоднішній день методи кооперативного навчання найбільш відповідають визначеним умовам формування позитивної мотивації навчально-пізнавального процесу.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення рівня мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів напряму «Психологія» під час занять з англійської мови, їх професійної спрямованості, а також на визначення ефективності застосування кооперативних методів навчання.

Список використаних джерел

1. Гилюн О. В. Освітні мотивації студентської молоді / О. В. Гилюн // Грані : наук.-теорет. і громад.-політ. альманах / Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара; Центр соц.-політ. дослідж. – Д., 2012. – № 1 (81). – С. 102–104.
2. Глассер У. Школа без неудачників / У. Глассер. – М. : Прогресс, 2001. – 184 с.
3. Український педагогічний словник / уклад. С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 375 с.
4. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
5. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
6. Михайличенко В. Є. Роль мотивації навчально-пізнавальної діяльності у формуванні професійної спрямованості студентів/ В. Є. Михайличенко, В. В. Полянська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – Вип.17 (70). – С. 320–327.
7. Тарнопольський О. Студент у функції викладача англійської мови як іноземної: вплив на ставлення до навчання та навчальну мотивацію (мовний ВНЗ) / О. Тарнопольський, Ю. Дегтярьова // Сучасні проблеми лінгвістичних досліджень і методика викладання іноземних мов професійного спілкування у вищій школі : зб. наук. пр. : в 2 ч. / за ред. В. Т. Сулими, С. Н. Денисенко. – Л. : ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – Ч. 2. – С. 37–40.
8. Zins, J. E., Weissberg, R. P., Wang, M. C., & Walberg, H. J. (Eds.). Building academic success on social and emotional learning: What does the research say? – New York: Teachers College Press, 2004.
9. Система дидактичних принципів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/172/5448.html>

Черняк Н. О.

Формування мотивації студентів до навчання у ВНЗ

Розглянуто проблему низької мотивації студентів до навчання. Проведено аналіз даних, отриманих вітчизняними та зарубіжними вченими стосовно мотивів вступу до вищого навчального закладу та професійної спрямованості студентів вищих навчальних

закладів. Синтезовано інформацію, щодо питання формування позитивної мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, отриману з робіт вітчизняних та зарубіжних вчених, які займаються цим питанням.

Ключові слова: мотивація, мотив, навчально-пізнавальна діяльність, умови, кооперативне навчання.

Черняк Н. О.

Формирование мотивации студентов к обучению в вузах

Рассмотрена проблема низкой учебной мотивации студентов. Проведен анализ данных, полученных отечественными и зарубежными учеными, относительно мотивов поступления в высшее учебное заведение, а также профессиональной направленности студентов высших учебных заведений. На основе работ отечественных и зарубежных ученых, занимающихся вопросом формирования положительной мотивации учебно-познавательной деятельности студентов, синтезируется информация по данному вопросу.

Ключевые слова: мотивация, мотив, учебно-познавательная деятельность, условия, кооперативное обучение.

N.Chernyak

Formation of Learning Motivation Students' in Higher Schools

The article considers the problem of students' low learning motivation. It analyses the obtained data by domestic and foreign scholars concerning motives of entering higher schools, as well as professional orientation of students in higher education institutions. On the basis of works of domestic and foreign scholars, dealing with the issue of formation of students' positive learning and cognitive motivation, the information on the issue is synthesized. The conditions which influence on formation of students' positive learning and cognitive motivation are identified on the basis of synthesis.

Key words: motivation, motive, learning and cognitive activities, conditions, cooperative learning.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2013 р.